Series BRH

कोड नं. **52**
Code No.

रोल नं.
Roll No.

परीक्षार्थी कोड को उत्तर-पुस्तिका के मुख-पृष्ठ पर अवश्य लिखें ।
Candidates must write the Code on the title page of the answer-book.

- कृपया जाँच कर लें कि इस प्रश्न-पत्र में मुद्रित पृष्ठ **16** हैं ।
- प्रश्न-पत्र में दाहिने हाथ की ओर दिए गए कोड नम्बर को छात्र उत्तर-पुस्तिका के मुख-पृष्ठ पर लिखें ।
- कृपया जाँच कर लें कि इस प्रश्न-पत्र में **16** प्रश्न हैं ।
- **कृपया प्रश्न का उत्तर लिखना शुरू करने से पहले, प्रश्न का क्रमांक अवश्य लिखें ।**
- इस प्रश्न-पत्र को पढ़ने के लिए 15 मिनट का समय दिया गया है । प्रश्न-पत्र का वितरण पूर्वाह्न में 10.15 बजे किया जायेगा । 10.15 बजे से 10.30 बजे तक छात्र केवल प्रश्न-पत्र को पढ़ेंगे और इस अवधि के दौरान वे उत्तर-पुस्तिका पर कोई उत्तर नहीं लिखेंगे ।
- Please check that this question paper contains **16** printed pages.
- Code number given on the right hand side of the question paper should be written on the title page of the answer-book by the candidate.
- Please check that this question paper contains **16** questions.
- **Please write down the Serial Number of the question before attempting it.**
- 15 minutes time has been allotted to read this question paper. The question paper will be distributed at 10.15 a.m. From 10.15 a.m. to 10.30 a.m., the students will read the question paper only and will not write any answer on the answer-book during this period.

सङ्कलनात्मकं मूल्याङ्कनम् – II
SUMMATIVE ASSESSMENT – II

संस्कृतम् (सम्प्रेषणाधारितम्)
COMMUNICATIVE SANSKRIT

अवधिः : होरात्रयम् | *पूर्णांकाः : 80*

निर्धारित समय : 3 घण्टे | *अधिकतम अंक : 80*

Time allowed : 3 hours | *Maximum Marks : 80*

खण्डः क : अपठितांश-अवबोधनम् / अपठित-अवबोधन — 12 अंकाः

Section A : Unseen Reading Comprehension

खण्डः ख : रचनात्मककार्यम् / रचनात्मक-कार्य — 12 अंकाः

Section B : Writing Skills

खण्डः ग : अनुप्रयुक्तव्याकरणम् / अनुप्रयुक्त व्याकरण — 28 अंकाः

Section C : Applied Grammar

खण्डः घ : पठित-अवबोधनम् / पठित-अवबोधन — 28 अंकाः

Section D : Reading Comprehension

निर्देश :

Instructions :

(i) *अस्मिन् प्रश्नपत्रे चत्वारः खण्डाः सन्ति ।*
इस प्रश्न-पत्र में चार खण्ड हैं ।
The question paper has four sections.

(ii) *प्रतिखण्डम् उत्तराणि प्रदत्तायाम् उत्तरपुस्तिकायां लेखनीयानि ।*
प्रत्येक खण्ड के उत्तर दी गई उत्तर-पुस्तिका में ही लिखने हैं ।
The answers have to be written in the answer-sheet.

(iii) *प्रत्येकं खण्डम् अधिकृत्य उत्तराणि एकस्मिन् स्थाने क्रमेण लेखनीयानि ।*
प्रत्येक खण्ड के उत्तर एक ही जगह पर क्रम से लिखने होंगे ।
The answers to each section must be written at one place.

(iv) *प्रश्नपत्रे उत्तराणि न लेखनीयानि ।*
प्रश्न-पत्र पर उत्तर न लिखें ।
Don't write answers in the question paper.

(v) *प्रश्नसंख्या प्रश्नपत्रानुसारम् अवश्यमेव लेखनीया ।*
प्रश्न-पत्र के अनुसार प्रश्न-संख्या अवश्य ही लिखनी होगी ।
Write the question number according to the question paper.

(vi) *सर्वेषां प्रश्नानाम् उत्तराणि **संस्कृतेन** लेखनीयानि ।*
*सभी प्रश्नों के उत्तर **संस्कृत** में लिखिए ।*
*Answer all the questions in **Sanskrit**.*

खण्डः क (Section A)

अपठितांश-अवबोधनम् (अपठित-अवबोधन)
Unseen Reading Comprehension — 12 अंकाः

1. अधोलिखितम् अनुच्छेदं पठित्वा प्रदत्तप्रश्नान् संस्कृतेन उत्तरत :
निम्नलिखित अनुच्छेद को पढ़कर दिए गए प्रश्नों के उत्तर संस्कृत में लिखिए :
Read the following passage and answer the given questions in Sanskrit :

भारतस्य दक्षिणकोणस्य अन्ते तमिलनाडुप्रदेशे बिन्दुरूपेण कन्याकुमारी दृश्यते । अत्र पूर्वसमुद्रस्य, पश्चिमसमुद्रस्य, दक्षिणसमुद्रस्य च सङ्गमः भवति । एते त्रयः समुद्राः भारतवर्षस्य पदतलं निरन्तरं प्रक्षालयन्ति । प्रातः सायं च सर्वदा जनानां महान् सम्मर्दः भवति । प्रातः सूर्योदयस्य सायं सूर्यास्तस्य च दृश्ये सर्वेषां मनः हरतः । अत्र एकम् अन्यद् दर्शनीयं स्थानमस्ति विवेकानन्दस्मारकं नाम । कन्याकुमारीतः यन्त्रचालितया नौकया विवेकानन्दस्मारकं प्रति गन्तुं शक्यते । समुद्रतीरात् प्रस्थिता नौका आदौ तिरुवल्लुरप्रतिमायाः समीपं गच्छति । तिरुवल्लुरमहोदयेन 'तिरुक्कुरल्' इति नामकः तमिलवेदः रचितः । इतः पुनः प्रयाणं कृत्वा स्मारकं प्रति गम्यते । तत्र भूतले एकं विशिष्टं ध्यानमन्दिरम् अस्ति यत्र अन्धकारमये प्रकोष्ठे प्रकाशमानं 'ॐ' इति चित्रं दृश्यते । तत्र सर्वे मौनव्रतमेव धारयन्ति । समुद्रस्य स्वर्णमयं जलं स्मारकस्य दर्शनं सर्वेषां कृते प्रेरणादायकं स्फूर्तिदायकं च ।

प्रश्नाः

I. उचितम् उत्तरं चित्वा लिखत ।
उचित उत्तर चुनकर लिखिए ।
Choose and write the correct answer. *1×2=2*

(क) त्रयः समुद्राः कस्य पदतलं प्रक्षालयन्ति ?
- (i) प्रतिमायाः
- (ii) भारतवर्षस्य
- (iii) स्मारकस्य
- (iv) पूर्वसमुद्रस्य

(ख) ध्यानमन्दिरस्य प्रकोष्ठं कीदृशं वर्तते ?
- (i) विशिष्टम्
- (ii) स्मारकम्
- (iii) दर्शनीयम्
- (iv) अन्धकारमयम्

II. पूर्णवाक्येन उत्तरत ।
पूर्ण वाक्य में उत्तर दीजिए ।
Answer in a complete sentence. *2×2=4*

(i) कन्याकुमारी कस्मिन् प्रदेशे अस्ति ?
(ii) समुद्रतीरात् प्रस्थिता नौका आदौ कुत्र गच्छति ?

III. प्रदत्तविकल्पेभ्यः उचितम् उत्तरं चित्वा लिखत ।

दिए गए विकल्पों में से उचित उत्तर चुनकर लिखिए ।

Choose and write the appropriate answer from the given options. *1×4=4*

(क) 'यन्त्रचालितया' इति विशेषणपदस्य किं विशेष्यपदम् अत्र प्रयुक्तम् ?

(i) प्रतिमायाः

(ii) नौकया

(iii) विशिष्टम्

(iv) कन्याकुमारी ।

(ख) 'धारयन्ति' इतिक्रियापदस्य कर्तृपदं किम् ?

(i) सर्वेषाम्

(ii) व्रतम्

(iii) समुद्राः

(iv) सर्वे ।

(ग) अत्र कतीनाम् समुद्राणां सङ्गमः अस्ति ?

(i) द्वयोः

(ii) त्रयाणाम्

(iii) चतुर्णाम्

(iv) षण्णाम् ।

(घ) 'अन्ते' इति पदस्य किं विलोमपदम् अनुच्छेदे प्रयुक्तम् ?

(i) अन्यद्

(ii) आदौ

(iii) सर्वदा

(iv) इतः ।

IV. अस्य अनुच्छेदस्य कृते उपयुक्तं शीर्षकं प्रदत्तविकल्पेभ्यः चित्वा लिखत ।

इस अनुच्छेद के लिए एक उपयुक्त शीर्षक प्रदत्त विकल्पों से चुनकर लिखिए ।

Choose and write the appropriate title for this passage from the given options. *1×2=2*

(i) तमिलनाडुप्रदेशः

(ii) दक्षिणभारतम्

(iii) कन्याकुमारी

(iv) विवेकानन्दस्मारकम् ।

खण्डः ख (Section B)

रचनात्मककार्यम् (रचनात्मक-कार्य)

Writing Skills

12 अंकाः

2. पितरं प्रति लिखितम् अधःपत्रं मञ्जूषाप्रदत्तपदैः पूरयित्वा पुनः लिखत :

पिता को लिखे गए निम्नलिखित पत्र को मंजूषा में दिए गए शब्दों की सहायता से पूर्ण कर पुनः लिखिए :

Complete the following letter, written to your father, with the help of the words given in the box and rewrite the same : $\frac{1}{2}\times 8=4$

हिमालय-छात्रावासः,

(i) ______________ ।

तिथिः ______________

पूज्याः (ii) ______________ !

सादरं नमः ।

अत्र कुशलं तत्रास्तु । इदं ज्ञात्वा भवान् अतिप्रसन्नः भविष्यति यत् गतदिवसे अन्तर्विद्यालयीयवादविवादप्रतियोगितायां मया (iii) ______________ स्थानं प्राप्तम् । क्रीडादिवसे (iv) ______________ अहम् एव प्रथमः आसम् । अस्य वर्षस्य नवमकक्षायाः वार्षिकपरीक्षायाम् अपि मया एव प्रथमं स्थानं लब्धम् । अस्मिन् वर्षे वार्षिकोत्सवे मया त्रयः पुरस्काराः (v) ______________ ।

अयं वार्षिकोत्सवः आगामि-बुधवासरे आयोजयिष्यते । विद्यालयस्य पक्षतः ह्य एव (vi) ______________ प्रेषितम् । अहमपि भवन्तं सूचयामि यद् भवान् मात्रा सह अवश्यम् आगच्छतु । मम (vii) ______________ भविष्यति । मातृचरणयोः मम प्रणामाः ।

भवतः पुत्रः,

(viii) ______________ ।

मञ्जूषा

निमन्त्रणपत्रम्, धावनप्रतियोगितायाम्, सौरभः, उत्साहवर्धनम्, प्रथमम्, पितृमहोदयाः, प्राप्स्यन्ते, नवदिल्लीतः ।

3. अधः प्रदत्तं चित्रं दृष्ट्वा मञ्जूषाप्रदत्तशब्दानां सहायतया **चत्वारि** वाक्यानि संस्कृतेन लिखत :

नीचे दिए गए चित्र का वर्णन मञ्जूषा में दिए गए शब्दों की सहायता से **चार** संस्कृत वाक्यों में कीजिए :

Describe the following picture in **four** Sanskrit sentences with the help of the words given in the box below : *2×4=8*

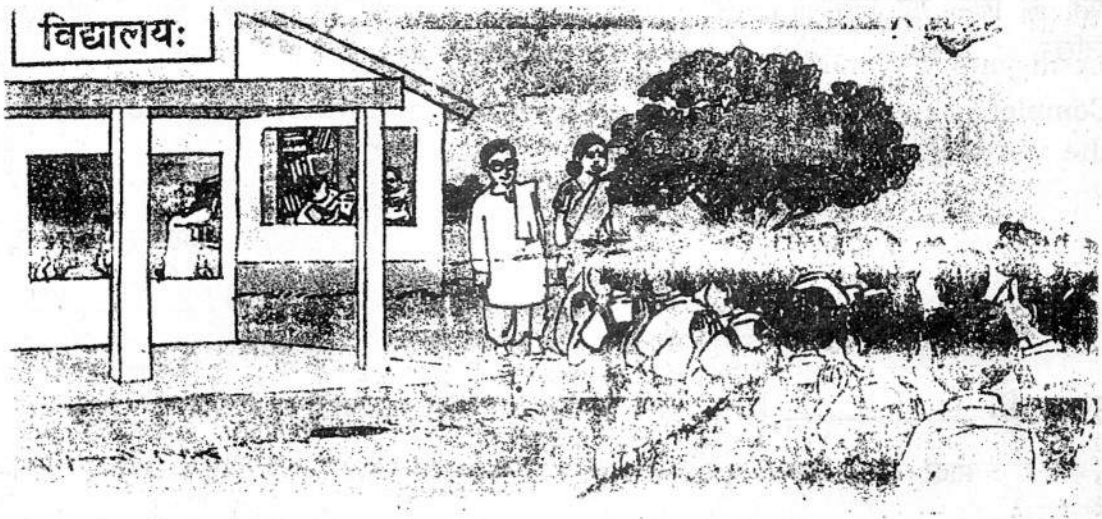

मञ्जूषा

विद्यालयः, मनोरमा, बालकाः, कक्षायाम्, बालिकाः, च, पुस्तकालयात्, पठन्ति, अध्ययनेन, शिक्षकेभ्यः, ज्ञानस्य, प्रार्थनासभा, विद्यालयस्य, समाचारपत्राणि, उद्यानम् ।

अथवा (OR)

केवलं प्रज्ञाचक्षुर्भ्यः (केवल नेत्रहीनों के लिए)

For Blind Candidates only

मञ्जूषाप्रदत्तपदानां साहाय्येन निम्नलिखितं विषयम् अधिकृत्य **चतुर्षु** संस्कृतवाक्येषु एकम् अनुच्छेदं लिखत :

मंजूषा में दिए गए शब्दों की सहायता से निम्नलिखित विषय पर **चार** संस्कृत वाक्यों में एक अनुच्छेद लिखिए :

Write a paragraph in **four** Sanskrit sentences on the following topic with the help of the words given in the box : *2×4=8*

"संस्कृतपुस्तकमेला"

मञ्जूषा

विपणिः, अन्तः प्रवेशः, विविधं साहित्यम्, कथापुस्तकानि, द्रष्टुं, ध्वनिमुद्रिकाः, प्रेक्षागृहे, अतीव-प्रसन्नता, लक्षाधिकाः जनाः, हितकारकाणि मित्राणि, नाटकानां मञ्चनम्, पुस्तकानि, नगरे ।

खण्डः ग (Section C)

अनुप्रयुक्तव्याकरणम् (अनुप्रयुक्त व्याकरण)

Applied Grammar

28 अंकाः

4. अधोलिखितवाक्येषु रेखाङ्कितपदेषु सन्धिं सन्धिच्छेदं वा कृत्वा लिखत :

निम्नलिखित वाक्यों में रेखांकित पदों में सन्धि अथवा सन्धिच्छेद करके लिखिए :

Write the underlined words of the following sentences after joining or disjoining Sandhis : *1×4=4*

(i) सर्वे जनाः जगन्नाथं प्रणमन्ति ।

(ii) यथा + उचितं क्रियताम् ।

(iii) प्रत्येकम् अयनस्य अवधिः षण्मासाः ।

(iv) पर्यटन + अधिकारी युष्मान् प्रतीक्षते ।

5. अधोलिखितवाक्येषु रेखाङ्कितपदानां समासं विग्रहं वा प्रदत्तविकल्पेभ्यः चित्वा लिखत :

निम्नलिखित वाक्यों में रेखाङ्कित पदों का समास अथवा विग्रह दिए गए विकल्पों में से चुनकर लिखिए :

Choose and write the correct compound or expounded form of the underlined words of the following sentences : *1×6=6*

(क) पिककाकौ उड्डीयेते ।

(i) पिकाः च काकाः च

(ii) पिकः च काकः च

(iii) पिकः च काकः तयोः समाहारः ।

(ख) प्रतिहतम् अन्तः करणम् यस्य सः प्रच्छन्नभाग्यः अचिन्तयत् ।

(i) प्रतिहतमन्तः करणम्

(ii) प्रतिहतकरणम्

(iii) प्रतिहतान्तः करणः ।

(ग) अयं बालकः यथेच्छं फलानि खादति ।

(i) इच्छाम् अनतिक्रम्य

(ii) इच्छया सहितम्

(iii) इच्छाभिः अनतिक्रम्य ।

(घ) वने <u>पशवः पक्षिणः च</u> निवसन्ति ।

(i) पशवः पक्षिणः

(ii) पशुपक्षिणः

(iii) पशुपक्षी ।

(ङ) वृक्षे सः वानरः <u>उपनीडम्</u> गच्छति ।

(i) नीडस्य समीपम्

(ii) नीडे नीडे

(iii) नीडेन निकटे ।

(च) <u>एकदा सिद्धः अर्थः यस्य सः</u> विहाराय नगरम् अगच्छत् ।

(i) सिद्धोऽर्थः

(ii) अर्थसिद्धः

(iii) सिद्धार्थः ।

6. अधोलिखितवाक्येषु रेखाङ्कितपदानां प्रकृति-प्रत्ययौ संयोज्य विभज्य वा समुचितम् उत्तरं विकल्पेभ्यः चित्वा लिखत :

निम्नलिखित वाक्यों में रेखांकित पदों के प्रकृति-प्रत्ययों को जोड़कर या पृथक् करके उचित उत्तर विकल्पों में से चुनकर लिखिए :

Write the underlined words of the following sentences after joining or disjoining suffixes to the roots or words. Choose the correct answer from the given options : $\frac{1}{2}\times 4=2$

(क) <u>गम् + शतृ</u> बालिकाः गायति ।

(i) गच्छन्तम्

(ii) गच्छन्ती

(iii) गच्छत्

(iv) गच्छन् ।

(ख) <u>अजा</u> क्षेत्रं गच्छति ।

(i) अ + जा

(ii) अजा + आ

(iii) अज + टाप्

(iv) अज + अका ।

(ग) गुरुं सेव् + शानच् छात्रः प्रसन्नः भवति ।

(i) सेवानः

(ii) सेवमानम्

(iii) सेवमाना

(iv) सेवमानः ।

(घ) परिश्रमस्य महत्त्वम् सर्वे जानन्ति ।

(i) महत् + त्वम्

(ii) मह + त्वम्

(iii) महत् + त्व

(iv) मह + त्व ।

7. अधोलिखितवाक्ययोः कोष्ठकान्तर्गतयोः पदयोः प्रकृति-प्रत्ययौ संयोज्य लिखत :

निम्नलिखित वाक्यों में कोष्ठक के अन्तर्गत दिए गए पदों के प्रकृति-प्रत्ययों को जोड़कर लिखिए :

Write the words of the following sentences after joining suffixes to the roots or words given in the brackets : *1×2=2*

(i) मनसः ____________ (चञ्चल + तल्) निरोद्धुं कः क्षमः ।

(ii) ____________ (शिक्ष् + शतृ) शिक्षकः फलं दर्शयति ।

8. अधोलिखितवाक्येषु रिक्तस्थानानि मञ्जूषाप्रदत्तपदसहायतया उचितैः अव्ययपदैः पूरयित्वा लिखत :

निम्नलिखित वाक्यों में रिक्तस्थानों की पूर्ति मंजूषा में दिए गए उचित अव्ययों के द्वारा कीजिए :

Fill in the blanks in the following sentences with appropriate indeclinables given in the box : *1×6=6*

(i) भवती अधुना ____________ आगच्छति ।

(ii) यदा कृष्णः अत्र आगच्छत् ____________ वृष्टिः अभवत् ।

(iii) अहं ____________ प्रातः सप्तवादने गीतायाः पाठं करिष्यामि ।

(iv) ध्वनिं ____________ कुरु ।

(v) किं त्वं जानासि ____________ भारतीया संस्कृतिः अतिप्राचीना अस्ति ।

(vi) यावत् परोपकारः क्रियते ____________ शरीरस्य सदुपयोगः ।

मञ्जूषा

तदा, तावत्, कुतः, मा, यत्, श्वः ।

9. प्रदत्तविकल्पेभ्यः उचितसङ्ख्यापदं चित्वा वाक्यानि पूरयत ।

दिए गए विकल्पों में से उचित संख्या पद चुनकर वाक्य पूर्ण कीजिए ।

Choose the correct numerical words from the options given below and complete the sentences. *1×4=4*

(क) गुरुकुले छात्राः ____________ वेदान् पठन्ति ।

(i) चत्वारि

(ii) चत्वारः

(iii) चतुरः

(iv) चतुरान् ।

(ख) ताः ____________ स्त्रियः ग्रामं गच्छन्ति ।

(i) तिस्रः

(ii) त्रीणि

(iii) त्रयः

(iv) त्रीन् ।

(ग) ____________ उद्याने बहवः वृक्षाः आसन् ।

(i) एके

(ii) एकस्याम्

(iii) एकस्य

(iv) एकस्मिन् ।

(घ) जनाः ____________ नेत्राभ्यां पश्यन्ति ।

(i) द्वयोः

(ii) द्वाभ्याम्

(iii) द्वे

(iv) द्वेभ्याम् ।

10. अधोलिखितवाक्येषु रेखाङ्कितपदम् अशुद्धम् अस्ति । प्रदत्तविकल्पेभ्यः उचितम् उत्तरं चित्वा अशुद्धपदं संशोध्य लिखत :

नीचे दिए गए वाक्यों में रेखांकित पद अशुद्ध हैं । दिए गए विकल्पों में से उचित उत्तर चुनकर अशुद्ध पद को संशोधित कर लिखिए :

Choose the correct answer from the given options and correct the underlined incorrect words in the following sentences : *1×4=4*

(क) ताः समाचारपत्रं <u>पठसि</u> ।

(i) पठथः

(ii) पठथ

(iii) पठन्ति

(iv) पठतः ।

(ख) वयं ह्यः विज्ञानं <u>पठिष्यावः</u> ।

(i) अपठाम

(ii) अपठाव

(iii) अपठः

(iv) पठिष्यामः ।

(ग) सः <u>बालिका</u> क्रीडति ।

(i) बाला

(ii) बालिके

(iii) बालकः

(iv) बालकौ ।

(घ) त्वं कदा नाटकं <u>द्रक्ष्यन्ति</u> ?

(i) द्रक्ष्यामि

(ii) पश्यावः

(iii) पश्यथः

(iv) द्रक्ष्यसि ।

खण्डः घ (Section D)
पठित-अवबोधनम् (पठित-अवबोधन)
Reading Comprehension

28 अंकाः

11. अधोलिखितं गद्यांशं, पद्यं, नाट्यांशं च पठित्वा प्रदत्तप्रश्नानामुत्तराणि लिखत :
निम्नलिखित गद्यांश, पद्य और नाट्यांश को पढ़कर दिए गए प्रश्नों के उत्तर लिखिए :

Read the following prose, poetry and drama passages and answer the given questions :

(अ) गद्यांशः

परशुरामकुण्डं तु लोहितनद्याः किञ्चिद्दूरे अस्ति । पूर्वम् इदं ब्रह्मकुण्डम् आसीत् । इदं लोहितनद्याः उद्गमस्थलम् इति मन्यते । अत्र अनेकानि अन्यानि दर्शनीयानि स्थलानि अपि सन्ति । अस्माकं पर्यटनविभागेन प्रकाशितां केषाञ्चित् प्रसिद्धस्थलानां सूचीं पठित्वा ज्ञायताम् इमानि पर्यटनस्थलानि । एतेषां दर्शनाय सम्पूर्णा व्यवस्था वर्तते । कार्यक्रमस्तु सुनिश्चितः ।

प्रश्नाः

I. एकपदेन उत्तरत ।
एक शब्द में उत्तर दीजिए ।
Answer in one word. $\frac{1}{2}\times2=1$

(i) परशुरामकुण्डं कस्याः उद्गमस्थलं मन्यते ?

(ii) कस्तावत् सुनिश्चितः वर्तते ?

II. पूर्णवाक्येन उत्तरत ।
पूर्ण वाक्य में उत्तर दीजिए ।
Answer in a complete sentence. 2

परशुरामकुण्डं कुत्र अस्ति ?

III. विकल्पेभ्यः उचितम् उत्तरं चित्वा लिखत ।
विकल्पों में से उचित उत्तर चुनकर लिखिए ।
Choose and write the correct answer from the given options. $\frac{1}{2}\times2=1$

(क) 'व्यवस्था' इति कर्तृपदस्य क्रियापदं किम् ?

(i) आसीत्
(ii) मन्यते
(iii) वर्तते
(iv) अस्ति ।

(ख) एतेषाम् इति सर्वनामपदं केभ्यः प्रयुक्तम् ?

(i) कुण्डेभ्यः

(ii) पर्यटनस्थलेभ्यः

(iii) कार्यक्रमेभ्यः

(iv) पर्यटनविभागेभ्यः ।

(आ) पद्यम्

आचारः प्रथमो धर्मः इत्येतद् विदुषां वचः ।
तस्माद् रक्षेत् सदाचारं प्राणेभ्योऽपि विशेषतः ॥

प्रश्नाः

I. एकपदेन उत्तरत ।
एक शब्द में उत्तर दीजिए ।
Answer in one word. $\frac{1}{2}\times 2=1$

(i) प्रथमः धर्मः कः ?

(ii) अस्माकं व्यवहारः सम्यग् भवेत् इति केषां वचनम् अस्ति ?

II. पूर्णवाक्येन उत्तरत ।
पूर्ण वाक्य में उत्तर दीजिए ।
Answer in a complete sentence. 2

प्राणेभ्योऽपि विशेषतः कः रक्षणीयः ?

III. विकल्पेभ्यः उचितम् उत्तरं चित्वा लिखत ।
विकल्पों में से उचित उत्तर चुनकर लिखिए ।
Choose and write the correct answer from the given options. $\frac{1}{2}\times 2=1$

(क) 'प्रथमः' इतिविशेषणपदस्य विशेष्यपदं किम् ?

(i) वचः

(ii) विशेषतः

(iii) धर्मः

(iv) आचारः ।

(ख) 'अतः' इत्यर्थे अत्र किं पदं प्रयुक्तम् ?

(i) अपि

(ii) इति

(iii) एतत्

(iv) तस्मात् ।

(इ) नाट्यांशः

राजहंसः — अये ! किन्नु खलु सरस्तीरे विहरति मयि केनापि कर्कशैः 'काका' शब्दैः वातावरणम् आकुलीक्रियते ?

राजहंसी — भर्तः ! काकात् अन्यः को भवितुमर्हति ? अस्य वर्णः अपि कृष्णः, कर्म अपि कृष्णम् । मेध्यम् अमेध्यं सर्वमेव भक्षयति कर्णकटुशब्दैः .... ।

काकः — (प्रविश्य, सक्रोधम्) आः किम् उक्तवती भवती ? यदि अहं कृष्णवर्णः तर्हि श्रीरामस्य वर्णः कीदृशः ? श्रीवासुदेवस्य वर्णः कीदृशः ? मुग्धे ! अहं तु अतीव कर्तव्यपरायणः । प्रभाते 'का-का' ध्वनिना सुप्तान् प्रबोधयामि कर्मसु च विनियोजयामि ।

प्रश्नाः

I. एकपदेन उत्तरत ।
एक शब्द में उत्तर दीजिए ।
Answer in one word. $\frac{1}{2}\times2=1$

(i) प्रभाते काकः कान् प्रबोधयति ?

(ii) राजहंसः कुत्र विहरति स्म ?

II. पूर्णवाक्येन उत्तरत ।
पूर्ण वाक्य में उत्तर दीजिए ।
Answer in a complete sentence. 2

काकः स्व-वर्णस्य तुलनां केन केन सह करोति ?

III. विकल्पेभ्यः उचितम् उत्तरं चित्वा लिखत ।
विकल्पों में से उचित उत्तर चुनकर लिखिए ।
Choose and write the correct answer from the given options. $\frac{1}{2}\times2=$

(क) 'भक्षयति' इति क्रियापदस्य कर्तृपदं किम् अस्ति ?

(i) राजहंसी
(ii) अहम्
(iii) राजहंसः
(iv) काकः ।

(ख) 'अहं तु अतीव कर्तव्यपरायणः' अत्र 'अहम्' इति सर्वनामपदं कस्मै प्रयुक्तम् ?

(i) राजहंसाय
(ii) काकाय
(iii) श्रीरामाय
(iv) वासुदेवाय ।

12. अधोलिखित**कथनयोः** समुचितं भावं विकल्पेभ्यः चित्वा लिखत :

निम्नलिखित **दोनों** कथनों का उपयुक्त भाव विकल्पों में से चुनकर लिखिए :

Choose and write the correct gist of the following **two** sentences from the given options : *1×2=2*

(क) 'नीरक्षीरविवेके तु हंसो हंसः बको बकः' ।

(i) हंसस्य बकस्य च वर्णः श्वेतः भवति ।

(ii) हंसो बकः च समानौ तत्र कोऽपि भेदः नास्ति ।

(iii) दुग्धस्य जलस्य च मध्ये किं दुग्धम् किं च जलम् ? इति विवेकपूर्णे कार्ये एव हंसस्य बकस्य च भेदः दृश्यते ।

(iv) हंसः क्षीरं पिबति, बकः क्षीरं पिबति ।

(ख) 'सततं चक्रवत् परिवर्तमानः कालः' ।

(i) संसारे भ्रमन् कालः चक्रम् एव अस्ति ।

(ii) कालः चक्रम् इव निरन्तरं गतिशीलः अस्ति ।

(iii) कालः यदा कदा चक्रवत् भ्रमति ।

(iv) कालः चक्रेण सह गच्छति ।

13. मञ्जूषातः समुचितं पदं चित्वा अधोलिखितश्लोक**द्वय**स्य अन्वयं पूरयत :

मंजूषा में से समुचित पद चुनकर निम्नलिखित **दोनों** श्लोकों के अन्वय को पूर्ण कीजिए :

Complete the prose order of the following **two** shlokas by choosing the appropriate words given in the box : *$\frac{1}{2}$×8=4*

(क) परमापद्गतेनापि नैव तात त्वया रणे ।

इदमस्त्रं प्रयोक्तव्यं मानुषेषु विशेषतः ॥

अन्वयः

तात ! परम-आपद्गतेन (i) ____________ त्वया रणे (ii) ____________ अस्त्रं विशेषतः (iii) ____________ न एव (iv) ____________ ।

(ख) जलबिन्दुनिपातेन क्रमशः पूर्यते घटः ।

स हेतुः सर्वविद्यानां धर्मस्य च धनस्य च ॥

अन्वयः

(यथा) जलबिन्दुनिपातेन (v) ____________ घटः (vi) ____________ (तथैव) सर्वविद्यानां (vii) ____________ च धनस्य च (viii) ____________ (एव) हेतुः ।

मञ्जूषा

पूर्यते, मानुषेषु, धर्मस्य, अपि, क्रमशः, प्रयोक्तव्यम्, सः, इदम् ।

14. रेखाङ्कितपदानि आधृत्य प्रश्ननिर्माणं कुरुत ।
रेखाङ्कित पदों के आधार पर प्रश्न-निर्माण कीजिए ।
Frame the questions on the basis of the underlined words. *1×4=4*

(i) कृषकस्य क्षेत्रे श्रमं कृत्वा सः धनम् अर्जितवान् ।

(ii) तत्त्वार्थस्य निर्णयः विवेकेन कर्तुं शक्यते ।

(iii) नकुलः तव सारथिः भवतु ।

(iv) संवत्सरे द्वादश मासाः भवन्ति ।

15. अधोलिखितानि वाक्यानि घटनाक्रमानुसारं लिखत :
निम्नलिखित वाक्यों को घटना के क्रम के अनुसार लिखिए :
Write the following sentences in their sequential order : $\frac{1}{2}\times 8=4$

(i) कर्मपुरनाम्नि नगरे प्रच्छन्नभाग्यनामकः कश्चित् कुमारः आसीत् ।

(ii) मार्गः बहुभिः गर्तैः परिपूर्णः आसीत् ।

(iii) एकः उद्दण्डः बालकः अवदत् — भवन्तौ किमर्थं सुपथं परित्यज्य कुपथेन गन्तुं प्रवृत्तौ ?

(iv) प्रच्छन्नभाग्यः बाल्यकाले विद्यां न प्राप्नोत् ।

(v) तौ धनहरणार्थं ग्रामान्तरं प्रस्थितौ ।

(vi) तौ मिलित्वा चौरकार्यं कुरुतः स्म ।

(vii) प्रच्छन्नभाग्यः दुष्टबुद्धेः संगत्या चौरः अभवत् ।

(viii) तौ मार्गे क्रीडतः बालकान् दृष्ट्वा अवदताम् — "भोः ! किमर्थं विषमे मार्गे क्रीडथ ?"

16. रेखाङ्कितपदानाम् प्रसङ्गानुसारम् अर्थं चित्वा लिखत ।
रेखांकित पदों के प्रसंगानुसार अर्थ चुनकर लिखिए ।
Choose and write the correct contextual meanings of the underlined words. *1×2=2*

(क) 'साधु पृष्टम् ! अत्र अनेके प्रमुखोत्सवाः' ।

(i) श्रेष्ठः जनः
(ii) सज्जनः
(iii) साधुसङ्गतिः
(iv) उचितम् ।

(ख) 'चतुर्विंशतिः पक्षा एव पर्वाणि' ।

(i) मासाः
(ii) पञ्चदशदिनानां समूहाः
(iii) खगस्य पक्षद्वयम्
(iv) व्यजनानि ।